

ВЫВУЧЭННЕ ЖАНРУ НАТАТКІ НА ЎРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў СЯРЭДНЯЙ ШКОЛЕ

Адной з асноўных задач навучання беларускай мове ў сучаснай школе з’яўляецца фарміраванне ў вучняў камунікатыўных уменняў і навыкаў, якія забяспечваюць актывізацыю маўленчай дзейнасці ў розных жыццёвых сітуацыях [1, с. 5]. Таму ў праграме многа ўвагі надаецца працы з тэкстам – азнаямленню з яго прыметамі, тыпамі, стылістычнымі і жанравымі разнавіднасцямі і інш.

Сярод жанраў публіцыстычнага стылю, якія вывучаюцца ў школе, ёсць і нататка. У прыватнасці, у праграме па беларускай мове вызначана, што ў пятым класе (шостым класе адзінаццацігадовай школы) дзеці павінны пазнаёміцца з “адзнакамі нататкі-разважання” і напісаць “у газету нататку-разважанне пра ўдзел вучняў у азеляненні школьнай тэрыторыі, вуліцы, двара” [1, с. 27]. У шостым (сёмым) класе пасля падрыхтоўкі вывучанага пра публіцыстычны стыль прадугледжваецца напісанне нататкі пра дыспут “Каго можна назваць сапраўдным сябрам” [1, с. 47]. На наш погляд, у праграме (і адпаведна ў падручніках па беларускай мове) існуюць пэўныя недакладнасці. Па-першае, тэрмін “нататка-разважанне” выкарыстоўваецца непажадана, паколькі ў сучаснай журналістыцы яго не існуе. Па-другое, нельга загадзя ўказваць, на якую канкрэтную тэму павінны быць пабудаваны тэкст, таму што нататка разглядаецца сёння як “наіпростейшая форма апэратыўна-газетнага паведамлення, у аснове якой ляжыць **злабадзённы, апэратыўны**, важны для грамадства факт. Яе характарызуюць **навізна і сцісласць**” [2, с. 65].

Вывучэнне жанру нататкі, на нашу думку, мэтазгодна праводзіць у шостым (сёмым) класе на працягу трох урокаў. Сістэма працы павінна грунтавацца на дасягненнях лінгвістыкі, журналістыкі і метадыкі і можа быць наступнай: спачатку школьнікі знаёмяцца з нататкай як жанрам (з асаблівасцямі яе зместу, кампазіцыі і моўнага афармлення), затым праводзяць аналіз, рэдагаванне і трансфармацыю тэкстаў адпаведнага жанру і, нарэшце, самастойна пішуць нататкі.

Азнаямленню з жанрам нататкі павінна папярэднічаць узнаўленне ведаў вучняў пра публіцыстычны стыль, сферу яго ўжывання і моўныя асаблівасці. Пасля гэтага школьнікам паведамляецца, што ўяўляе сабой нататка як жанр публіцыстыкі. На наступным этапе ўрока вучні знаёмяцца з асаблівасцямі зместу нататкі. У працэсе аналізу канкрэтных тэкстаў яны ўсведамляюць, што нататка – гэта невялікае паведамленне ў публіцыстычным стылі пра падзею (ці факт) з жыцця, у якім аўтар гаворыць, што адбылося (ці адбудзецца), дзе, калі, з кім, па якой прычыне. Асноўныя асаблівасці зместу нататкі – дакладнасць інфармацыі, яе навізна, праўдзівасць і сцісласць выкладу. Замацаванню ведаў вучняў будуць садзейнічаць заданні знайсці ў тэксце адказы на асноўныя пытанні жанру (што, калі і дзе адбылося?), даказаць, што прапанаваны тэкст з’яўляецца нататкай, і інш.

Далей на прыкладзе канкрэтных тэкстаў пажадана пазнаёміць вучняў з відамі нататкі, прычым дастаткова ахарактарызаваць толькі тыя, што сустракаюцца найбольш часта: хранікальнае паведамленне, стандартную і пашыраную нататкі. Школьнікі павінны зразумець, што хранікальнае паведамленне – гэта невялікі тэкст без падрабязнасцей, які адлюстроўвае сутнасць факта. Такія нататкі ахопліваюць значную колькасць падзей і на старонках перыёдыкі часта падаюцца без загаловаў, пад агульнай рубрыкай тыпу “Толькі факт”. Стандартная нататка – паведамленне ў 10–30 радкоў, якое раскрывае навіну ў агульных рысах. У пашыранай нататцы даецца дастаткова падрабязнае апісанне пэўнай падзеі; тут, акрамя інфармацыі, можа быць і аўтарскі каментарый.

Пасля азнаямлення з відамі нататкі адбываецца аналіз іх кампазіцыі. Увага школьнікаў засяроджваецца на тым, што ў стандартнай і пашыранай нататках ёсць зачын і асноўная частка. У зачыне дакладна і лаканічна паведамляецца пра падзею, факт, у асноўнай частцы даецца апісанне самой падзеі. У пашыранай нататцы, акрамя зачыну і асноўнай часткі, могуць быць і вывады, ў якіх аўтар выказвае свае погляды на тое, што адбылося ці адбудзецца. Хранікальнае паведамленне не мае ні зачыну, ні вываду. Для замацавання ведаў вучняў пра кампазіцыю нататкі можна прапанаваць прачытаць нататкі і вызначыць іх структурныя часткі, скласці план пашыранай нататкі і інш.

Далей школьнікі знаёмяцца з меснымі асаблівасцямі нататкі. У выніку аналізу адпаведных тэкстаў вучні павінны ўсвядоміць, што для нататкі характэрна маналагічная форма паведамлення. У гэтым жанры дамінуе агульнаўжывальная лексіка, шырока выкарыстоўваюцца назоўнікі, займеннікі трэцяй асобы, дзеясловы ў форме трэцяй асобы і безасабовыя дзеясловы, але адсутнічаюць эмацыянальна афарбаваныя словы, займеннікі першай асобы і дзеясловы ў форме першай асобы, рэдка ўжываюцца вобразныя сродкі мовы. На жаль, на аснове падручніка па беларускай мове для 5 класа школ з рускай мовай навучання немагчыма правесці такую працу, таму што ў параграфу “Напісанне нататкі ў газету” змяшчаюцца праблемныя артыкулы, дзіцячыя лісты ў газету, напісаныя ад першай асобы, інструкцыя і іншыя тэксты, якія цяжка назваць нататкамі.

На наступным этапе фарміруюцца ўменні аналізаваць тэксты, адрозніваць нататку ад іншых жанраў публіцыстыкі, рэдагаваць тэксты і інш.

Апошнім этапам з’яўляецца напісанне вучнямі нататкі пра падзеі школьнага жыцця, жыцця горада (вёскі) і г. д.

Як сведчыць практыка, менавіта такое вывучэнне жанру нататкі забяспечвае разуменне школьнікамі асаблівасцей яе зместу, кампазіцыі, мовы, садзейнічае фарміраванню ў вучняў умення ствараць тэксты ў гэтым жанры.

1. Праграмы сярэдняй агульнаадукацыйнай школы з рускай мовай навучання. Беларуская мова. – Мн., 2002.

2. Стрельцов Б. В. Основы публицистики. Жанры. – Мн., 1990.